

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่เลือกศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นหมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่น 4 หมู่บ้าน ซึ่งได้แก่หมู่บ้านอัมพวัน (หมู่ที่ 14) ต.สำราญ อ.เมือง หมู่บ้านคำแก่นคูณ (หมู่ที่ 5) ต.น้ำพอง อ.น้ำพอง หมู่บ้านหัน (หมู่ที่ 4) ต.บ้านเรือ อ.ภูเวียง และหมู่บ้านหัวฝาย (หมู่ที่ 11) ต.นาซุ่มแสง อ.ภูเวียง ในทั้ง 4 หมู่บ้านก็ตั้งอยู่ในสถานที่ที่แตกต่างกัน และสามารถแบ่งเป็น 2 เขตใหญ่คือ

1. หมู่บ้านที่ตั้งอยู่อาณาเขตของโครงการชลประทานเขื่อนอุบลรัตน์ และทางจังหวัดได้เปิดเป็นเขตพัฒนาชุมชน ซึ่งเขตนี้ได้แก่หมู่บ้าน อัมพวัน และอำเภอกัน

2. หมู่บ้านที่ไม่อยู่ในเขตโครงการชลประทาน และทางจังหวัดยังไม่ได้เปิดเป็นเขตพัฒนา หมู่บ้านที่อยู่ในเขตนี้คือ บ้านหัน และบ้านหัวฝาย เพื่อความเข้าใจในลักษณะของแต่ละหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ขอพิจารณารายละเอียดของแต่ละหมู่บ้านได้ดังนี้

หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณมีอาณาเขตติดต่อกัน กล่าวคือ ต.น้ำพอง อ.น้ำพอง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลสำราญ อำเภอเมือง ซึ่งในทั้ง 2 หมู่บ้านอยู่ในเขตชลประทานเขื่อนอุบลรัตน์ และทางจังหวัดได้เปิดเป็นเขตพัฒนาชุมชนแล้ว โดยหมู่บ้านอัมพวันเปิดเป็นเขตพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. 2511 ส่วนหมู่บ้านคำแก่นคูณเปิดเป็นเขตพัฒนาในปี 2513 หมู่บ้านอัมพวันตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดขอนแก่น ระหว่างกิโลเมตรที่ 9 ทางหลวงสาย..... มีทางแยกอยู่ทางทิศตะวันออกเป็นถนนดินลูกรังผ่านคลองชลประทานไปถึงหมู่บ้าน ระยะทางจากทางแยกถึงหมู่บ้าน 3 กิโลเมตร สภาพถนนไม่สามารถใช้โคตลอดปี หมู่บ้านอัมพวันเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือน 97 ครัวเรือน มีประชากร 510 คน ลักษณะของการตั้งบ้านเรือนคืออยู่เป็นกลุ่ม บริเวณจะไปวางถนนที่ถนนในหมู่บ้าน ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่บนที่สูงเป็น

ที่คอน, ลักษณะดินในหมู่บ้านเป็นดินปนทราย เวลาฝนตกน้ำฝนจะไหลลงสู่ที่ต่ำ ทำให้บริเวณหมู่บ้านไม่ชื้นแฉะ ดักจากหมู่บ้านออกไปเป็นที่นา ซึ่งในหมู่บ้านอัมพวันมีที่นาส่วนใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศใต้ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินเหนียวปนทราย บริเวณนี้ก่อนเป็นที่ถูกน้ำท่วม ทำนาไม่ได้ผล แต่หลังจากสร้างเขื่อนอมลรัตนแล้ว ทำให้กลายเป็นแหล่งสำคัญในการผลิตข้าวของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เนื้อที่ส่วนใหญ่สามารถรับน้ำจากคลองส่งชลประทานฝั่งขวาได้ ในหมู่บ้านคำแก่นคูณเป็นหมู่บ้านชนาคยอม คือมีจำนวนครัวเรือน 105 ครัวเรือน จำนวนประชากร 673 คน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมเส้นทางสายมิตรภาพที่มุ่งสู่จังหวัดอุดรธานี ระยะทางจากตัวจังหวัดขอนแก่น 23 กิโลเมตร หมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันออกของถนน การตั้งบ้านก็ตั้งอยู่บนที่เนิน และมีที่นาอยู่กระจัดกระจายรอบหมู่บ้านที่นาส่วนใหญ่อยู่บนที่ราบสูงและดินเป็นดินปนทราย ปลูกข้าวไม่ค่อยได้ผลดีนัก มีอยู่เพียงส่วนเดียวที่อยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกของคลองชลประทานฝั่งขวา เนื้อที่ส่วนนี้อาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทาน ส่วนที่นาแห่งอื่นต้องอาศัยน้ำฝนจากข้อความที่กล่าวมา โดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของทั้งสองหมู่บ้านต่างกัน หมู่บ้านอัมพวันที่ดินเป็นที่ราบส่วนมาก คือเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาจะมีที่คอนบ้างก็ไม่มากนัก ส่วนที่ดินของหมู่บ้านคำแก่นคูณนั้น เนื่องจากลักษณะพื้นที่สูงๆ ต่ำๆ พื้นที่ราบจึงน้อยกว่าที่คอน ตลอดจนลักษณะของที่ดินก็ต่างกัน ดินของหมู่บ้านอัมพวันเป็นดินเหนียวส่วนมาก แต่หมู่บ้านคำแก่นคูณลักษณะของดินเป็นดินเหนียวปนทราย หรือดินร่วนปนทรายนั่นเอง ทำให้ผลผลิตจากการทำนาจึงต่างกัน เมื่อพิจารณาทรัพยากรธรรมชาติกันแล้ว ก็มีข้อได้เปรียบเสียเปรียบต่างกัน ลักษณะของพื้นที่ของบ้านอัมพวัน เป็นที่ราบส่วนใหญ่จึงมีหนองห้วย บึง อยู่มากในบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ถ้าหากมีฝนแล้งก็ยังอาศัยที่ธรรมชาติเหล่านี้ โดยการสูบน้ำเพื่อทำการเพาะปลูกไต่บ้าง สำหรับหมู่บ้านคำแก่นคูณจะมี หนอง และห้วย ก็โชคร้ายไม่ได้เนื่องจากเป็นพื้นที่ลาด และที่นาที่อยู่ไกลแหล่งน้ำซึ่งมีจำนวนมากไม่สามารถใช้น้ำได้ ลักษณะของสิ่งที่ได้เปรียบของหมู่บ้านคำแก่นคูณคือ มีป่าที่ยังไม่ไต่ถากถางเพื่อใช้เป็นที่เพาะปลูกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเหมาะต่อการเลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมากได้ คลองชลประทานที่กรมชลประทานได้สร้างผ่านหมู่บ้านทั้งสอง ในหมู่บ้านอัมพวัน

ชาวบ้านได้นำจากคลองชลประทานเกือบหมดเนื่องจากเป็นที่ราบ ส่วนหมู่บ้านคำแก่นคูณ มีครัวเรือนที่ไ้รับน้ำจากคลองชลประทานประมาณ 10 ครัวเรือน ประมาณ 100 ไร่ เท่านั้น

ลักษณะการคมนาคม ของหมู่บ้านทั้งสองใช้เส้นทางถนนมิตรภาพ ขอนแก่น - อุดรธานี หมู่บ้านคำแก่นคูณห่างจากตัวเมือง 23 กิโลเมตร ส่วนหมู่บ้านอัมพวันห่างจากตัวเมือง ขอนแก่น 11 กิโลเมตร สภาพที่ตั้งด้านการคมนาคมของหมู่บ้านคำแก่นคูณจึงได้เปรียบกว่าเพราะอยู่ริมถนนมิตรภาพ แต่บ้านอัมพวันอยู่ลึกเข้าไปจากถนนมิตรภาพ 3 กิโลเมตร ถนนก็ไม่สู้ดีนักเป็นดินลูกรัง ถ้าฝนตกการคมนาคมจะลำบาก เมื่อพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์จากการคมนาคมแล้ว ชาวบ้านอัมพวันมีการติดต่อและใช้การคมนาคมมากกว่าหมู่บ้านคำแก่นคูณ ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านอัมพวันมีรถเมลวิ่งอยู่ตลอดวัน จากหมู่บ้านไปยังตลาด ชาวบ้านจึงไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากตัวจังหวัดขอนแก่นเสมอ ๆ สำหรับหมู่บ้านคำแก่นคูณแม้จะตั้งอยู่ริมถนนมิตรภาพที่มีการคมนาคมดี แต่การไปสู่จังหวัดนั้นเมื่อน้อย ถ้าเป็นเพราะความจำเป็นติดต่อกับทางราชการ หรือการนำสินค้าไปขายเป็นจำนวนมาก จึงจะไปที่ตัวจังหวัด แต่ถ้าเป็นการซื้อสินค้าเล็กน้อยหรือขายผลผลิตจำนวนน้อย ก็มักจะไปตลาดม่วงหวาน (ตลาดที่ตัวอำเภอหนองกุง) ระยะทางห่างจากหมู่บ้านทางทิศเหนือ 5 กิโลเมตร

ในหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในเขตอำเภอภูเวียงก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไปอีกคือ หมู่บ้านหันและบ้านหัวฝาย อยู่ในเขตของอำเภอภูเวียง ซึ่งที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอก็อยู่ห่างจากตัวจังหวัด ขอนแก่น 66 กิโลเมตร กล่าวคือทางทิศตะวันตกของจังหวัด ขอนแก่นบนถนนมลิวัลย์เดิม (ทางหลวงเอเชียหมายเลข 14) ระหว่างกิโลเมตรที่ 47 มีทางแยกทางทิศเหนือเป็นถนนดินลูกรังถึงที่ว่าการอำเภอ 18 กิโลเมตร เส้นทางสายนี้มีรถเมลที่ไ้รับสัมปทานวิ่งเป็นประจำระหว่างตัวอำเภอกับจังหวัด สถานที่ตั้งของหมู่บ้านหัน และบ้านหัวฝาย ก็ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอคนละทิศ กล่าวคือ บ้านหันอยู่ทางทิศเหนือของที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ โดยมีถนนแยกไปสู่หมู่บ้านเป็นถนนดินฝุ่น ซึ่งจะไม

สามารถใช้ในการคิกตอโคในฤดูฝน และปลายฤดูฝนคาบเกี่ยวกันฤดูหนาว เส้นทางสายนี้มีระยะทาง 6 กิโลเมตร หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนครัวเรือน 153 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 1,119 คน หมู่บ้านก็ตั้งอยู่บนที่เนิน และครัวเรือนต่างๆ ก็ตั้งเป็นกลุ่ม โดยมีถนนสายใหญ่ผ่านกลางหมู่บ้าน และมีถนนสายเล็ก ๆ แยกไปตามบ้านต่าง ๆ รวมทั้งทางแยกไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงด้วย รอบๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนา ในทุ่งนาจะมีสระน้ำที่ชาวบ้านขุดไว้ในที่นาของแต่ละครัวเรือน สระน้ำเหล่านี้สามารถเป็นแหล่งน้ำในการปลูกพืชสวนครัวและเป็นที่ยังปลา สระน้ำจะมีขนาดโดยประมาณ กว้าง 5 เมตร ยาว 10 เมตร ความลึกประมาณ 1.50 ถึง 2.0 เมตรทางทิศใต้มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ 50 ไร่ เป็นทางน้ำและชาวบ้านได้สร้างเขื่อนคั่นกัน ชาวบ้านเรียกแหล่งน้ำนี้ว่า "คูใหญ่" ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์แก่หมู่บ้านมากในด้านการเพาะปลูกเกือบตลอดปี และจะมีป่าซึ่งเป็นที่ดินสูงซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ที่คินของหมู่บ้านก็เป็นลักษณะที่คล้ายที่คินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ เป็นคินเหนียวปนทรายซึ่งไม่สามารถเก็บน้ำได้นาน แต่โดยที่นารอบๆ หมู่บ้านเป็นที่ราบ และจะมีน้ำล้นล้นห้วย ซึ่งไหลผ่านบริเวณที่นาของหมู่บ้านในตอนฤดูฝน แต่ก็ไม่ทำความเสียหาย เพราะน้ำจะไหลผ่านไปลงบริเวณล้นห้วยใหญ่ซึ่งไหลลงสู่เขื่อนอุบลรัตน์อีกทีหนึ่ง ในอาณาเขตของหมู่บ้านแห่งนี้ ไม่มีโครงการชลประทาน การเพาะปลูกทางเกษตรกรรมพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ลักษณะเด่นของหมู่บ้านนี้ก็คือ มีบ่อน้ำบาดาลซึ่งชาวบ้านจ้างคนมาขุดโดยเงินแต่ละครัวเรือน มีจำนวน 27 บ่อ ลักษณะเด่นอีกประการคือเป็นหมู่บ้านที่หว่านไผ่ผลดีทุกปี คือไม่ขาดแคลนน้ำโดยเฉลี่ยและให้ผลผลิตที่ดีแก่อำเภอ

สำหรับหมู่บ้านหัวฝายตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอโดยมีถนนแยกจากถนนที่ว่าการอำเภอไปสู่หมู่บ้านเป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ลักษณะถนนเป็นดินฝุ่น ข้างตอนยังอาศัยทุ่งนาเป็นทางผ่าน การคมนาคมติดต่อกับอำเภอลำบากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กก็มีจำนวนครัวเรือน 58 ครัวเรือน จำนวนประชากรประมาณ 468 คน ลักษณะคุณภาพของคินก็เหมือนกันคือเป็นคินปนทราย การตั้งบ้านก็เป็นกลุ่มโดยมีครัวเรือนตั้งอยู่ริมถนนสายกลางของหมู่บ้าน ที่นาก็อยู่ทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ และ

ทิศตะวันตก ส่วนทางทิศใต้เป็นที่ดอนสูง โดยทั่วไปในบริเวณที่น้ำจะมีไม่ใหญ่ตนพลวง
 ขึ้นตามหน้าต่างๆ และที่น้ำก็ไม่เป็นที่ราบ บางแห่งอยู่บนที่ลาดและที่ดอนโดยลักษณะของ
 หมู่บ้านก็เป็นที่สูงกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ จึงทำให้ขาดแหล่งน้ำในการเพาะปลูก ประกอบกัน
 เป็นหมู่บ้านที่ประสบกับการขาดแคลนน้ำทั้งในการเพาะปลูกและบริโภค มากกว่าหมู่บ้าน
 ในอำเภอเดียวกัน เป็นหมู่บ้านที่กล่าวได้ว่าแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ประสบกับปัญหาผลผลิต
 ไม่เพียงพอกับการบริโภคอยู่เสมอ แหล่งน้ำก็มีเฉพาะใกล้หมู่บ้านเป็นฝ่ายธรรมชาติ ไม่
 สามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้ทั้งปี ไม่มีสระน้ำในที่นาและไม่มีบ่อน้ำบาดาล
 เลย ลักษณะดินเป็นทรายส่วนมาก จึงกล่าวได้ว่าบ้านหัวฝ่ายเป็นหมู่บ้านที่ขาดแคลนและ
 ใกล้เคียงความเจริญ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ลักษณะการ
 คมนาคม มีความแตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือบ้านหันมีรถเมล์ที่รับส่งชาวบ้านระหว่าง
 หมู่บ้านกับอำเภอ โดยเจ้าของรถเมล์เป็นทั้งคนภายในหมู่บ้านและของหมู่บ้านใกล้เคียง
 เป็นรถเมล์ขนาดเล็กจุโดยสารประมาณ 12 คน ชาวบ้านมักจะไปซื้อเครื่องอุปโภค
 บริโภคที่ตลาดของที่บ้านอำเภอ รวมทั้งติดต่องานราชการด้วย การเดินทางไปสู่จังหวัด
 ขอนแก่นก็ต้องผ่านที่ว่าการอำเภอด้วย สำหรับบ้านหัวฝ่าย เกือบจะกล่าวได้ว่า
 ขาดการติดต่อกับอำเภอ ถ้าไม่มีธุรกิจเกี่ยวกับราชการแล้ว ชาวบ้านจะไม่เดินทางมา
 อำเภอเลย ชาวบ้านในหัวฝ่ายจะเดินทางติดต่อกับอีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก
 เฉียงใต้ของตัวหมู่บ้าน มีระยะทาง 5 กิโลเมตร ซึ่งเป็นตลาดตั้งอยู่ริมถนนเอเชีย
 หมายเลข 14 ชาวบ้านจะทำการซื้อและขายผลผลิตที่ตลาดนี้ ซึ่ง ~~ตลาด~~ ตลาดที่กล่าวคือ
 "ตลาดหนองแก" ซึ่งขึ้นอยู่ในอีกอำเภอหนึ่ง คืออำเภอหนองเรือ การคมนาคมระหว่าง
 ตลาดหนองแกกับหมู่บ้านหัวฝ่าย ชาวบ้านจะใช้การเดินทาง และนานๆ ครั้งพ่อค้าที่ตลาด
 หนองแกจึงจะนำรถเข้ามาซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่นปอ และบางครั้งก็ทำเป็นรถเมล์
 รับส่งชาวบ้านด้วย แต่ก็ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนานๆ ครั้ง อาจกล่าวได้ว่าในด้านการคมนาคม
 ติดต่อกับตลาดและตัวเมืองของหมู่บ้านหันและหัวฝ่าย ประสบกับปัญหามากกว่า บ้านคำแก่น
 คุน และอัมพวันในเขตที่มีการชลประทานและพัฒนา อย่างไรก็ตามลักษณะของหมู่บ้านทั้ง
 4 แห่ง มีความคล้ายคลึงกันในหลักใหญ่ กล่าวคือ ลักษณะของการตั้งหมู่บ้านก็อาศัยอยู่รวม

เป็นกลุ่ม (Cluster) และตั้งหมู่บ้านอยู่บนที่เนิน สูงกว่าระดับของพื้นนา ภายในหมู่บ้าน จะมีการจัดระเบียบไปตามถนนสายกลางของหมู่บ้าน บริเวณรอบๆ ของที่ตั้งหมู่บ้านจะเป็นที่นาและที่เป็นป่าบางแห่ง ลักษณะของแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่นลำห้วย หนอง บึง จะมีน้ำหลากเมื่อฤดูฝน และจะแห้งขอดในฤดูแล้ง รูปแบบของบ้านก็มีความคล้ายกัน กล่าวคือเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูงจากดิน เครื่องตกแต่งบ้านไม่ปรากฏว่ามี ส่วนภายในตัวบ้านก็มีความคล้ายคลึงกัน คือเป็นที่หลับนอน เกือบของ ตลอดจนรับแขกที่มาเยี่ยม และประกอบอาหารจะมีความแตกต่างกันในกรณีความแตกต่างทางด้านขนาดของบ้านตามสถานะทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกัน และในทั้ง 4 หมู่บ้านไม่มีตลาด (ซึ่งเป็นที่ขายและซื้อสินค้าต่างๆ) อยางในตัวอำเภอหรือตัวเมือง ไม่ว่าจะเป็ตลาดขนาดเล็กหรือกลุ่มก็ตาม และในหมู่บ้านทั้ง 4 แห่งไม่มีชนเชื้อชาติอื่นอาศัยรวมอยู่ด้วย ชาวบ้านทั้งหมดเป็นคนไทย และมีเชื้อชาติลาวก็เป็นสมัยบรรพบุรุษ ภาษาที่ใช้พูดเป็นภาษาไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และก็สามารถพูดและสนทนาภาษาไทยภาคกลางเข้าใจ จะมีกรณียกเว้นเฉพาะคนที่สูงอายุมางคน นอกจากภาษาที่สามารถพูดและเข้าใจได้ทั้งภาษากลางไทยกลางและไทยอีสาน การแต่งกายก็เหมือนไทยอีสานทั่วๆ ไปคือ ผู้เฒ่าส่วนมากยังคงนุ่งผ้าที่ทอด้วยมือขึ้นเอง ลวดลายสีสรรยังคงยึดแบบเดิม ไวทรงผมสั้น ยังคงรับประทานหมากพลูอยู่ สำหรับสาวและหนุ่มในหมู่บ้านได้รับเอาการแต่งกายจากวัฒนธรรมต่างประเทศ โดยหนุ่มจะใส่กางเกงและเสื้อที่ซื้อมาจากตลาด ส่วนผู้หญิงสาวและวัยกลางคนเปลี่ยนความนิยมผ้าถุงที่ทอด้วยมือของพื้นบ้าน หันไปใช้ของที่ผลิตจากในเมือง สีสรรลวดลายก็แตกต่างไปจากของพื้นบ้าน ภายในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีวัดและโรงเรียนระดับประถมตอนต้น หรือระดับการศึกษาภาคบังคับ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สำหรับความสัมพันธ์ทางค่านสังคม (Social Relation) ภายในหมู่บ้านเป็นไปอย่างทีทุกคนยังคงช่วยเหลือกัน (แม้ว่าจะไม่แนแน่นเหมือนในอดีต) แต่ก็ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่ยังให้ความเคารพผู้อาวุโส มีการช่วยเหลือกันในระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้เฒ่ายังคงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพไม่ว่า

ผู้นั้นจะเป็นญาติพี่น้องทางสายตระกูลเดียวกันหรือไม่ ในทำนองเดียวกันผู้อาวุโสก็แสดงให้เห็นความรักใคร่เอ็นดูผู้อาวุโสกว่าในภาษาพูดการเรียกชื่อของแต่ละคน ผู้สูงอายุจะเรียกผู้ต่ำอาวุโสกว่า โดยใช้สรรพนาม ที่บ่งถึงความรักใคร่เอ็นดูเช่น "ทิด" ซึ่งหมายถึงบุคคลที่เคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว แต่ในความจริงหนุ่มคนนั้นยังไม่ไฟโตบวชเรียนก็ตามถ้าเป็นเด็กที่มีอายุน้อยผู้เฒ่าจะเรียกว่า "ลูกหลาน" หรือ "นอย" ซึ่งหมายถึงลูกคนสุดท้าย แม้ว่าจะไม่ไคเป็นญาติทางสายตระกูลเดียวกันก็ตามและในทำนองเดียวกันผู้สูงอายุจะถูกเรียกโดยคนที่อายุน้อยกว่า ก็เป็นไปในทางให้ความเคารพโดยเรียกว่า "แม่ใหญ่" "พ่อใหญ่" ซึ่งเป็นการยกย่องว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เฒ่าที่เขาให้ความเคารพ ในด้านการพูดคุยของหนุ่มสาว ก็มีความนมนวล และแสดงถึงความสนิทสนม เช่นผู้หญิงจะเรียกผู้ชายว่า "อ้าย" ซึ่งหมายถึงพี่ หรือผู้ชายก็เรียกว่า "นาง" หมายถึงผู้หญิงที่มีความงามความดี จึงเห็นจากการพบปะสังสรร (Interaction) ระหว่างชาวบ้านด้วยกันว่า ไคแสดงถึงความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันดี

ความสัมพันธ์ในระหว่างชาวบ้าน ที่สังเกตเห็นในการรวมกลุ่มแบบไม่ทางการ (Informal Group) ของชาวบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นการรวมกลุ่มทางสังคมของหมู่บ้าน เครือญาติ การแต่งงานและความเป็นมิตร และการรวมกลุ่มอันเนื่องมาจากบ้านเรือนใกล้เคียงกันซอญกพันตั้งกล่าวมาไคชักนำให้คนมารวมกลุ่มกันในกิจกรรมต่างๆ ทางด้านสังคม พิธีกรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภท ซึ่งการแสดงออกต่างๆ นี้ตรงกับนักวิชาการท่านหนึ่ง⁶⁶ ที่ไคศึกษาในสังคม

66 ดร. จัก อัมโยต์ "ลักษณะผู้นำชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ". สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โรงพิมพ์สมาคมสังคมนาศาสตร์แห่งประเทศไทย พระนคร : 2511) หน้า 387.

หมู่บ้านหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่ากลุ่มเครือญาตินั้นประกอบไปด้วยทั้งสองฝ่าย คือทั้งบิดามารดา แต่การรวมกลุ่มส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการรวมทางญาติทางมารดา เนื่องจากผู้ชายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงหลังจากแต่งงาน ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงมีแนวโน้มไปในทางที่ให้ความสำคัญแก่ญาติฝ่ายมารดามากกว่า (Matrilineal) และมีการรับมรดกที่ดินจากฝ่ายภรรยาด้วย แต่แนวโน้มนี้ก็ได้รับการควบคุมโดยผู้ชายยังเป็นผู้มีอำนาจทั้งในครอบครัวและชุมชน ในการแต่งงาน การเลือกที่อยู่อาศัย และการสืบมรดก กล่าวคือเมื่อแต่งงานผู้ชายก็เป็นฝ่ายย้ายเข้ามา ในขณะที่ฝ่ายหญิงมีจะอยู่กับที่ และก่อให้เกิดลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ชายจะมาจากหมู่บ้านอื่นอีกด้วย ซึ่งมักจะเป็นหมู่บ้านที่มีการติดต่อกันหรือใกล้เคียงกันนั่นเอง ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ก็เป็นผลเนื่องมาจากความร่วมมือระหว่างหมู่บ้าน ต่างๆทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านต่างๆ กับหมู่บ้านที่ศึกษาด้วย ชาวบ้านทุกคนมักจะเข้าร่วมกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้านการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการพบวาทะสมาชิกของกลุ่มแทบทั้งหมด มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ในฐานะพี่น้อง อาจจะพูดได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มของพี่ชาย น้องชาย ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง ความสำคัญเกี่ยวกับสถานะของกลุ่มร่วมมือดังกล่าวนี้ อาจเห็นได้จากจำนวนคนที่มาร่วมกัน รวมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจและอิทธิพลของสมาชิกแต่ละคนของกลุ่ม ความร่วมมือในกลุ่มมีหลายแบบ ทั้งทางคานสังคัม พิธีกรรมและเศรษฐกิจบางประเภท เช่น พิธีทำบุญบ้าน ซึ่งจะมีการช่วยเหลือทั้งในทางที่สละทรัพย์สินให้ หรือการออกแรงช่วยด้วยตนเอง เช่นอาจจะช่วยทำอาหาร หรือจัดสถานที่ร่วมกับเจ้าบ้าน และการร่วมมือทางคานเศรษฐกิจ ก็เห็นได้จากการขอความช่วยเหลือ จากเพื่อนบ้านญาติพี่น้องในการสร้างบ้าน ซึ่งการรวมมือจากกลุ่มที่ตนรู้จักมักคุ้นดี และเจ้าของบ้านก็มีหน้าที่จัดหาอาหาร เหล้า ยาสูบ ไร่ช่วยเหลือผู้มาช่วย ที่กล่าวว่า ความช่วยเหลือไม่แนบแน่นเหมือนอย่างในอดีต ก็เห็นได้จากช่วงของการช่วยเหลือ เช่นในการสร้างบ้าน ซึ่งมีปัจจัยคานเศรษฐกิจ เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ ผู้ที่จะมาช่วยสร้างบ้านก็มักจะช่วยสร้างในระยะแรก เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคัมซึ่งมีต่อกัน พอต่อไปก็จะเป็น

หน้าที่ของเจ้าของบ้านที่จะรับผิดชอบในการสร้างเอง กิจกรรมที่เกี่ยวกับทางเศรษฐกิจเช่น การขอแรงเกี่ยวข้าว นวดข้าว ถิ่นพอกที่พบเห็นโคชนในหมู่บ้านอัมพวัน และกำแทนกูน ส่วนในหมู่บ้านหันและหัวฝายจะไม่ค่อยโคพบเห็น ดังนั้นในปัจจุบันความช่วยเหลือทางคาน เศรษฐกิจจึงปรากฏให้เห็นไค่น้อยกว่าในอดีต แต่ถาเป็นความช่วยเหลือทางคานสังคมและจิต ใจเช่น การปลอมโยนและแสดงความเสียใจคังกรณีมีคนตาย หรือการทำบุญขึ้นบ้านใหม่กัมี การแสดงความดีใจยังเป็นสิ่งทพบเห็นในหมู่บ้านไค่น้อยครั้ง ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคม คน ส่วนใหญ่ยังแสดงบทบาท(role)ของคานสถานะภาพ(status)คานบรรพชิตฐานและคานกาของ ชาวชนบทไทย ชาวบ้านยังเป็นกลุ่มชนที่ยึดถือพิธีกรรมตามประเพณีอยู่ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัด ที่สุด ก็คือพิธีสู่ขวัญบายศรีที่แสดงว่าชาวบ้านทุกคนยอมรับนุมาใหม่เขาเป็นสมาชิกแห่งสังคมและ จะอยู่อย่างปลอดภัย หรือการที่จะคเินทางจากหมู่บ้าน กัมีการสู่ขวัญบายศรี เพื่อขอใ้พระกุม กรองฝุ่นและใ้ใหม่ความโชคคั ดังนั้นกัวิจัยช่วยที่ประจำแต่ละหมู่บ้านกัได้รับการแสดงออกของ ชาวบ้านท้มนทอในลักษณะที่คั มีการ กระทำพิธีสู่ขวัญบายศรี เช่นกัน

ในการศึกษาลักษณะเศรษฐกิจของหมู่บ้านท้ง 4 แห่งจากสารรวมในลักษณะที่สำคัญ ได้คือ การเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยการท้มนาค่าเก็บคัทั้งหมดคานที่ปลูกเป็นข้าว หนึ่ยส่วนใหญ่จะมีการปลูกข้าวจากเพียงส่วนน้อย และจุดประสงค์ในการปลูกข้าวกัเพื่อการ บริโภคในครัวเรือน จะมีส่วนคัขายบางกัแตกคางไปคานแต่ละครัวเรือน ผลผลิตที่รองลงมา จากข้าวคือ ปอฉิ่งเป็นผลผลิตที่หารายคัใ้แก่ครัวเรือนเป็นเงินสคคยางหนึ่ง นอกจากนั้นกัยัง มีการปลูกพืชสวนครัวซึ่งส่วนใหญ่เพื่อการบริโภคในครัวเรือน การปลูกพืชสวนครัวกัมีความ แตกคางกันไปแต่ละหมู่บ้าน กล่าวคือ บ้านอัมพวัน ค้กำแทนกูน และบ้านหันมีการปลูกพืชสวนครัว แต่ในบ้านหัวฝายสภาพทางภูมิศาสตร์ใ้อำนวนย เพราะประสคกับปัญหาขาดแคลนน้ำจึงไม่มีการ ทำการเพาะปลูกพืชสวนครัว นอกจากการท้มนเกษตรกรรมเป็นหลักของท้ง 4 หมู่บ้านแล้ว กั ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งคัแก่ หมู วัว คาย ไก่ และเป็ดในแต่ละครัวเรือนกัมีการเลี้ยงสัตว์เลี้ยง

เรือนที่มีการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ไว้แต่ละครัวเรือนแตกต่างกันตามสภาพเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน นอกจากที่กล่าวมาในค่านอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์แล้ว ก็ยังมีอาชีพที่ปรากฏให้เห็นได้ในทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ งานประเภทรับจ้างไร่แรงงานทั่วไป การทำงานสวนครัว เช่น ค้าขายสวนครัว ไร่แก่งร้านค้าของอุปโภคในยามว่างจากการทำนา การนำสินค้าจากตัวเมืองซึ่งมีทั้ง เสื้อผ้า ยารักษาโรคและอาหารแห้ง นำสินค้าเหล่านี้เดินทางไปขายตามหมู่บ้านใกล้เคียง หรือในบางครัวเรือนก็ใช้เวลาว่างจากการทำนานั้น มาทำงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ทอผ้า ปั่นฝ้าย เพื่อให้ได้ในครัวเรือน จะมีบางครัวเรือนที่ทำเพื่อขายก็ต้องขึ้นกับมีผู้มาถามหากจะขายให้ ในค่านับผู้ทำการเป็นเจ้าของที่ดิน ปรากฏว่าทั้ง 4 หมู่บ้านไม่ประสบกับปัญหาในเรื่องการเป็นเจ้าของครองที่ดิน อาจกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือนมีที่ดินเป็นของตนเอง และใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม จะมีปัญหาในเรื่องดินก็เป็นไปในค่านคุณภาพของที่ดิน เพราะบางแห่งไม่สามารถรับน้ำ และไม่มีน้ำที่จะทำการเพาะปลูกในที่ดินบริเวณนั้น ลักษณะของค่านคุณภาพที่ดินที่มีปัญหาคุณภาพต่ำไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ เป็นลักษณะของหมู่บ้านห้วยฝาย และจะมีบางส่วนของหมู่บ้านคำแก่นคูณ เพื่อความเข้าใจสภาพและลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านค้ำชัน ก็จะพิจารณาถึงโครงสร้าง และสถาบันที่สำคัญ ของหมู่บ้านทั้ง 4 ที่ได้ศึกษา

วัด ทุกหมู่บ้านมีวัดประจำของหมู่บ้านแต่ละแห่ง และเป็นวัดทางพุทธศาสนา วัดจะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และวัดยังเป็นที่ยึดใจและความผูกพันของชาวบ้านซึ่งแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Functional Village Community) กล่าวคือ กิจกรรมที่มีในหมู่บ้านทั้งพิธีทางประเพณี และงานรื่นเริง จะต้องมีศาสนาเข้าร่วมอยู่ควย และการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรม ก็มักจะใช้วัดเป็นสถานที่ ชาวบ้านยังคงมีค่านิยมเกี่ยวกับศาสนาเหมือนเดิม คือถือว่าการทำบุญ หักค่านอาหาร และเงิน รวมทั้งการออกแรง นั้นเป็นการสร้างความคิด สร้างบุญชาวบ้านนิยมไปทำบุญในพิธีกรรมตามเทศกาลงานต่างๆ และการทำบุญตักบาตรประจำวัน และชาวบ้านทั้งหมด

เป็นพุทธศาสนิกชน การไปทำบุญที่วัด หรือการไปอยู่วัดเพื่อรักษาอุโบสถศีลของชาวบ้าน การจัดงานเทศกาลต่างๆ มีการละเล่น มหรสพ ต่างๆ ก็ทำกันที่วัด กิจกรรมการกระทำต่างๆ ทำให้เกิดความเกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด วัดจึงกล่าวได้ว่าเป็นที่รวมของชาวบ้านที่สำคัญแห่งหนึ่ง สภาพความใหญ่โตของวัดในแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันออกไปกล่าวคือ บ้านอัมพวันมีวัดหนึ่งเป็นวัดเล็ก มีการสอนปริยัติธรรมถึงชั้นกรรมตรี ส่วนวัดของหมู่บ้านคำแก่นคูณเป็นวัดใหญ่ มีโรงเรียนปริยัติธรรมสอนถึงชั้นกรรมเอก ทั้งสองวัดที่กล่าวมาเป็นวัดทางมหานิกาย สำหรับบ้านหินมีวัดของหมู่บ้าน 2 วัด คือวัดทางธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย แต่ละวัดมีพระจำพรรษาอยู่เพียงพรรษา 2-3 องค์ และไม่มีการสอนปริยัติธรรมทั้ง 2 หมู่บ้าน ส่วนวัดของหมู่บ้านหัวฝายเป็นวัดเล็ก และไม่มีการสอนปริยัติธรรมและเป็นวัดทางมหานิกาย มีพระจำพรรษาปีละ 1-2 องค์

ตลาดและร้านค้า ในทั้ง 4 หมู่บ้านไม่มีตลาดอย่างที่อำเภอหรือในคัณฑ์จังหวัด แต่จะมีร้านค้าที่ขายของอุปโภคบริโภคที่เป็นความต้องการของชาวบ้าน อาจเรียกอีกแบบหนึ่งว่าร้านค้าของชำ คือมีสินค้าทุกชนิดที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนินชีวิต ตั้งแต่เครื่องปรุงอาหาร เสื้อผ้า อาหาร และเครื่องมือเกษตรกรรม เช่น เชือก จอบ เสียม ไขว้ ไบโด เจ้าของร้านค้าก็เป็นคนในหมู่บ้าน จำนวนร้านค้าจะมีความแตกต่างกันแต่ละหมู่บ้าน คือในหมู่บ้านอัมพวันและคำแก่นคูณ ที่อยู่ในเขตชลประทานและพัฒนารวมชนระยะทางติดต่อกับอำเภอและจังหวัดก็ไกล จึงไม่ค่อยมีร้านค้าภายในหมู่บ้าน จะมีก็เพียง 4-5 ร้าน ที่หมู่บ้านคำแก่นคูณ แต่หมู่บ้านอัมพวันไม่มีที่เปิดเป็นร้านค้า โดยเฉพาะแต่ทำการขายสินค้าเล็กน้อยอยู่กับร้านเพียงร้านเดียว เนื่องจากชาวบ้านหมู่บ้านอัมพวันเข้าเมืองซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากรถเมืองเสมอๆ สำหรับในหมู่บ้านหินมีการติดต่อกับอำเภอและตลาดที่อำเภอไม่อยู่ในสภาพที่ลำบากมากนักและไม่สะดวก จึงมีร้านค้าซึ่งมีการเปิดร้านค้าในหลายประเภทคือ ประเภทร้านค้าของชำ และร้านค้าที่รับซื้อขายผลิตทางเกษตรกรรมกับผลิตจากป่า จำนวนร้านค้าของชำที่มีสินค้า

อุปโลกนวิโลกและเครื่องมือทางเกษตรกรรมบางอย่างมีจำนวน 4 ร้าน ส่วนร้านค้าที่รับซื้อสินค้าทางเกษตรกรรม ข้าว และ ปอ มีจำนวน 5 ร้าน และในบางร้านของร้านค้าประเภทหลัง บางรายก็มีการรับซื้อหมูและนำไปขายที่ตลาดอีกครั้งหนึ่ง ส่วนในหมู่บ้านหัวฝาย มีร้านค้าของชำ ที่ขายสินค้าอุปโลกนวิโลกและเครื่องมือเกษตรกรรมบางอย่าง มีเพียงร้านเดียว ความเหมือนกันในจำนวนร้านค้าจำนวนน้อยระหว่างบ้านอัมพวัน กับบ้านหัวฝายก็มีเพียงร้านเดียว ในหมู่บ้านหัวฝาย ส่วนบ้านอัมพวัน มีร้านค้าเพียงร้านเดียว มีสาเหตุที่แตกต่างกันคือ บ้านอัมพวันตั้งไกลเข้ามาแล้ว ระยะเวลาที่ติดต่อกับตัวเมืองสะดวกและใกล้ แต่บ้านหัวฝายการติดต่อกับตลาดในหมู่บ้านอีกอำเภอหนึ่งก็ไม่สะดวกและลักษณะเศรษฐกิจของหมู่บ้านในด้านการเพาะปลูกทางเกษตรกรรมประสบกับปัญหาขาดแคลนอยู่เสมอ รวมทั้งสภาพของหมู่บ้านการดำเนินชีวิตก็เรียกว่าอยู่ในสภาพที่มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจเป็นลักษณะเด่น

โรงเรียน ในทุกหมู่บ้านทั้ง 4 แห่ง มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 โรงเรียนสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1 ถึง ปีที่ 4 ความแตกต่างในอาคารของโรงเรียนแตกต่างกันไปตามหมู่บ้านกล่าวคือ หมู่บ้านคำแก่นคูณมีอาคารเรียนของโรงเรียนใหญ่และสวยงามกว่าหมู่บ้านอัมพวัน เพราะโรงเรียนหมู่บ้านคำแก่นคูณ เป็นโรงเรียนที่อยู่ในริมเส้นทางถนนมิตรภาพ ที่มีการปรับปรุงได้รั้งงบประมาณก่อสร้าง ส่วนโรงเรียนในหมู่บ้านอัมพวัน โรงเรียนยังไม่ได้รับการปรับปรุง เพราะขาดงบประมาณ สำหรับหมู่บ้านหันและหัวฝายก็เป็นโรงเรียนที่อยู่ในระดับคล้ายคลึงกัน คือไม่ใหญ่โต เป็นโรงเรียนเหมือนโรงเรียนในหมู่บ้านอื่นทั่วไป

สถานที่ประชุมของหมู่บ้าน ในหมู่บ้านอัมพวันและคำแก่นคูณ มีศาลากลางบ้าน เป็นสถานที่ประชุมกันในหมู่บ้าน เมื่อมีเรื่องราวเกี่ยวกับทางราชการและเกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน หรือเมื่อมีข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่จากอำเภอมา ซึ่งผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมใหญ่ชาวบ้านมาประชุมที่ศาลากลางบ้าน นอกจากศาลากลางบ้านแล้ว ศาลาเป็ริยญของวัด ยังเป็นที่ประชุมที่สำคัญตัวของหมู่บ้าน ในกรณีที่มีเจ้าหน้าที่ราชการมาแนะนำอบรมแก่

ราษฎรในหมู่บ้าน สำหรับบ้านหันและหัวฝาย ทั้งสองหมู่บ้านไม่มีศาลากลางบ้านเป็นที่ประชุม แต่ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมลูกบ้านโดยใช้สถานที่ตั้งของบ้านผู้ใหญ่เป็นที่ประชุม ส่วนวัดหรือศาลาการเปรียญ จะเป็นสถานที่ประชุมของคนแก่ของหมู่บ้านเป็นประจำ และจะมีการชุมนุมของราษฎรก็เมื่อมีงานพิธีทางศาสนา ซึ่งบางครั้งก็มีการถือโอกาสเป็นการประชุมชี้แจงเรื่องราวบางอย่างให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน

สถานีอนามัย ในทั้งสี่หมู่บ้านไม่มีสถานีอนามัยตั้งอยู่ ดังนั้นการใช้การบริการด้านสาธารณสุขจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของหมู่บ้านกล่าวคือ หมู่บ้านอัมพวัน และคำแก่นคูณ ชาวบ้านนิยมใช้สถานอนามัยในหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่หมู่บ้านทั้งสองนิยมใช้บริการตามคลินิกและโรงพยาบาลในจังหวัดขอนแก่น ส่วนในหมู่บ้านหันและหัวฝายมีสถานีอนามัยชั้น 2 ตั้งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมใช้ ซึ่งเหตุผลแตกต่างกันในแต่ละหมู่บ้าน คือ บ้านหันไม่นิยมใช้สถานอนามัยที่หมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีระยะทางห่าง 2 กิโลเมตร เพราะชาวบ้านนิยมรักษาตนเองโดยยาตามร้านค้าที่หาซื้อได้ ถ้าอาการไม่ดีขึ้นก็จะใช้หมอ ในหมู่บ้านที่สามารถดีดยา ให้อภัยให้ (หมอเป็นบุคคลที่ได้รับใบรับรองจากราชการในการเป็นหมอประจำหมู่บ้านทางยาแผนปัจจุบัน) เมื่ออาการไม่ดีขึ้นก็จะเลยไปรักษาที่ตัวจังหวัดเลย ส่วนในหมู่บ้านหัวฝาย ระยะห่างจากสถานีอนามัยห่างจากตัวหมู่บ้าน 4 กิโลเมตรกว่า ดังนั้นชาวบ้านจึงรักษาตนเองเป็นอันดับแรกก่อน และถ้าไม่ดีขึ้นก็จะเดินทางไปรักษายังสถานีอนามัยในหมู่บ้านใกล้เคียงหรือ โรงพยาบาลที่ตัวจังหวัด การใช้สถานอนามัยของชาวบ้าน จะใช้การบริการของสถานีอนามัยมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันโรค ที่ทางการประชาสัมพันธ์และเรื่องเกี่ยวกับการคลอดบุตรซึ่งเป็นส่วนน้อย เพราะส่วนใหญ่ยังคงคลอดบุตรตามประเพณีและความเคยชินของชาวบ้านในหมู่บ้านด้วยกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าทั้ง 4 หมู่บ้านรับบริการจากสถานีอนามัยในหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นส่วนน้อย สำหรับสถานที่ราชการอื่นๆ นอกจากที่กล่าวมาในหมู่บ้านหันและหัวฝายไม่มีสถานที่หน่วยราชการใด แต่ในหมู่บ้านอัมพวันและคำแก่นคูณมีสถานที่ราชการคือ สถานที่ทดลองการเกษตร และที่มีเฉพาะหมู่บ้านคำแก่นคูณคือโครงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากที่ดินนำของหน่วยพัฒนาที่ดิน เพื่อให้ราษฎรรู้จักการพำนาครั้งที่ 2 ในเขตชลประทาน

มีการทดลองทำนา และปลูกพืชหมุนเวียน

จากข้อความที่กล่าวมาในลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน ตลอดจนลักษณะทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างและสถาบันที่สำคัญของหมู่บ้านทั้ง 4 ที่เป็นสถานที่ศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว ก็พอจะทราบลักษณะเบื้องต้นเพื่อความเข้าใจในลักษณะของปัญหาต่างๆ ได้พอสมควร ซึ่งในเนื้อหาบางประการจะกล่าวต่อไปในรายละเอียดของข้อมูลที่ได้อจากการศึกษาวิจัย ในทั้ง 4 หมู่บ้าน

ตารางแสดงการเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน จ.ขอนแก่น

ลักษณะ	เขตที่มีโครงการชลประทาน และ เป็นเขตพัฒนาชุมชน		นอกเขตโครงการชลประทานและ ไม่เป็นเขตพัฒนาชุมชน	
	หมู่บ้านอัมพวัน	หมู่บ้านคำแก่นหิน	หมู่บ้านหัน	หมู่บ้านหัวฝาย
1. ขนาดของหมู่บ้าน	ขนาดเล็ก (๑7 ครัว- เรือน)	ขนาดย่อม (105 ครัว- เรือน)	ขนาดใหญ่ (153 ครัว- เรือน)	ขนาดเล็ก(81 ครัว- เรือน)
2. จำนวนประชากรทั้งหมด	51๑ คน	673 คน	1,119 คน	468 คน
3. ระยะทางติดต่อกับตัวจังหวัด ห่างจากตัวจังหวัด	12 กม. (ช่วงแรกระยะทาง 9 กม. ถนนลาดยางชั้นหนึ่ง ช่วงที่สองระยะทาง 3 กม. เป็นถนนคินลูกรัง)	ห่างจากตัวจังหวัด 23 กม. เป็นถนนลาดยางชั้นหนึ่ง ตลอด	ห่างจากตัวจังหวัด 71 กม. (ช่วงแรกระยะทาง 47 กม. เป็นถนนลาดยาง ชั้นหนึ่ง ช่วงที่สองระยะทาง 18 กม. เป็นถนนคินลูกรัง ช่วงที่สามระยะทาง 6 กม. เป็นถนนดินฝุ่น)	ห่างจากตัวจังหวัด 75 กม. (ช่วงแรกระยะทาง 47 กม. เป็นถนนลาด ยางชั้นหนึ่ง ช่วงที่สองระยะทาง 18 กม. เป็นถนนคิน ลูกรัง ช่วงที่สามระยะทาง 10 กม. เป็นถนนคิน ฝุ่น)
4. การคมนาคมติดต่อกับตัว จังหวัดโดยตรง	มีรถเมล์ประจำทาง	มีรถเมล์ประจำทาง	มีรถเมล์ขนาดเล็กจาก หมู่บ้านมาต่อรถเมล์ประจำ ทางอีกทอดหนึ่ง	เดินทางด้วยเท้า 4 กม. มาขึ้นรถเมล์ประจำ ทาง
5. ลักษณะของพื้นที่	ที่ราบลุ่ม	ที่พื้นลาด	ที่ราบลุ่ม	ที่เป็นค่อน
6. แหล่งน้ำในการเพาะปลูก	ทั้งรับน้ำจากคลองชลประ- ทานและน้ำฝน	รับน้ำจากคลองชลประ- ทานเพียงบางส่วน	อาศัยธรรมชาติ	อาศัยน้ำธรรมชาติ

ลักษณะ	หมู่บ้านอัมพวัน	หมู่บ้านคำแก่นคูณ	หมู่บ้านหัน	หมู่บ้านหัวฝาย
7. ผลผลิตจากการเกษตรกรรม	โคไคผลึก	ปานกลาง	โคไคผลึก	ขาดแคลนผลผลิตเพราะการเพาะปลูกไม่ไคผล
8. ศาสนาและวัด	พุทธศาสนา มีวัดขนาดเล็ก 1 วัด มีการสอนปริยัติธรรมถึงธรรมตรี (เป็นวัดคัมภีร์นิกาย)	พุทธศาสนา มีวัดขนาดใหญ่ 1 วัด มีการสอนปริยัติธรรมถึงธรรมเอกธรรมยุตินิกาย (เป็นวัดคัมภีร์นิกาย)	พุทธศาสนา มีวัดขนาดเล็ก 2 วัด เป็นวัด-และมหานิกายอีก 1 วัด	พุทธศาสนา มีวัดขนาดเล็ก (เล็กกว่าทั้ง 3 หมู่บ้าน) เป็นวัดคัมภีร์นิกาย
9. โรงเรียน	มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก	เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่เปิดการสอนถึง ป 4	ไม่มีการสอนปริยัติธรรม เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก เปิดการสอน ป 1 ถึง ป 4	ไม่มีการสอนปริยัติธรรม เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก เปิดการสอน ป 1 ถึง ป 4
10. สถานที่ประชุมลูกบ้าน	มีศาลากลางบ้าน	มีศาลากลางบ้าน	ไม่มีศาลากลางบ้าน อาศัยขานผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ประชุม	ไม่มีศาลากลางบ้าน อาศัยขานผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ประชุม
11. สถานีนอนามัยในหมู่บ้าน	ไม่มี	ไม่มี	-	-
12. สถานที่ทำงานหน่วยงานของรัฐ	สถานีทดลองการเกษตร	สถานีทดลองการเกษตร	-	-
13. โครงการของรัฐที่ชาวบ้านทอมว่ามีการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน	โครงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากค้ำคูณนำของหน่วยพัฒนาที่ดิน	โครงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากค้ำคูณนำของหน่วยพัฒนาที่ดิน		

ลักษณะโดยทั่วไปของข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในโครงการ การใช้กำลังคนในชนบทที่เกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่เป็นตัวอย่าง ซึ่งเลือกสัมภาษณ์เฉพาะหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชวามีจำนวนทั้งหมด 345 ครัวเรือน แบ่งหัวหน้าครัวเรือนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรม
2. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว

ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนชวาประเภทแรก ที่ประกอบอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรม ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ไม่จำกัดว่าอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรมนั้นจะเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพรอง แต่บุคคลนั้นจะต้องประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมรวมอยู่ด้วย ลักษณะโดยทั่วไปของข้อมูลของหัวหน้าครัวเรือนทั้ง 2 กลุ่ม พิจารณาได้ดังนี้ :-

1. อายุ (พิจารณาทារ่างที่ 1 ประกอบ) ผลการวิเคราะห์

อายุของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมดพบว่า อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดมีอายุ 43 ปี และยังคงต่อไปว่า ร้อยละ 59 ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด เป็นผู้มีอายุ 40 ปีขึ้นไป และกลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนระหว่าง 35 - 39 ปี และ 45 - 49 ปี เป็นกลุ่มที่มีผู้อยู่ในช่วงดังกล่าวนี้มีจำนวนสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ คือมีจำนวนร้อยละ 17 และ 16 ตามลำดับ

และถ้าพิจารณาลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม คือหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรม กับกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว ปรากฏว่าในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบ 2 อาชีพจะมีอายุอยู่ในช่วงตั้งแต่ 20 - 29 ปี จำนวนร้อยละ 21 ซึ่งในช่วงอายุระคับเดียวกันนี้ หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว มีจำนวนร้อยละ 6 เท่านั้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม ระหว่างหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ กลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว ปรากฏว่า (พิจารณาตารางที่ 2) ในแต่ละช่วงของกลุ่มอายุตั้งแต่กลุ่มอายุ 40 ปีขึ้นไป จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว มีจำนวนร้อยละสูงกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ และมีความแตกต่างในจำนวนร้อยละสูงขึ้นเมื่อช่วงอายุสูงขึ้น

แต่ในกรณี กลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่ต่ำกว่า 40 ปี ปรากฏว่ามีจำนวนร้อยละของผู้ที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพสูงกว่าผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวทุกกลุ่มอายุ เว้นเฉพาะกลุ่มอายุตั้งแต่ 30 - 34 ปี ขอความถี่กล่าวมาในการพิจารณาลักษณะอายุเบื้องต้นของตัวอย่างที่ศึกษาแล้ว เห็นว่าอายุเป็นตัวประกอบที่น่าสนใจอันอาจมีความสัมพันธ์ต่อการประกอบอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไป.

ตารางที่ 1. จำนวนรอยละของหัวนากัว เรือนจำแนกตามการมีอาชีพและสถานที่ตั้งของครัวเรือนและกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ	หัวนากัว เรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่เกษตรกรรม			หัวนากัว เรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว			รวมหัวนากัว เรือนทั้ง 2 กลุ่ม
	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	
20-29 ปี	27.1	14.7	21.4	7.8	4.0	5.6	11.6
30-34	11.4	11.5	11.5	7.8	14.4	11.7	11.6
35-39	20.0	27.8	23.6	10.1	16.0	13.6	17.4
40-44	12.9	14.8	13.7	10.1	16.8	14.0	13.9
45-49	12.9	8.2	10.7	22.6	16.8	19.1	15.9
50-54	11.4	11.5	11.5	14.6	14.4	14.5	13.4
55-59	4.3*	6.6*	5.3	12.4	8.0	9.8	8.1
60 ปีขึ้นไป	-	4.9*	2.3	14.6	9.6	11.7	8.1
รวมจำนวน (N)	100 70	100 61	100 131	100 89	100 125	100 214	100 345
\bar{x}			41			45	43

หมายเหตุ

* จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

ตารางที่ 2 จำนวนรอยละของหัวหน้คร้วเรื้อนจำแนกตามการมีอาชีพและอายุ

กลุ่มอายุ	จำนวน	รวม	หัวหน้คร้วเรื้อน ที่มีอาชีพ 2 อาชีพ คือทั้งเกษตรกรรม และไม่ใช่อุตสาหกรรม	หัวหน้คร้วเรื้อน ที่มีอาชีพเกษตร กรรมอย่างเดียว	รวมหัวหน้คร้วเรื้อน 2 ประเภท
20-29 ปี	40	11.6	70.0	30.0	100
30-34	40	11.6	37.5	62.5	100
35-39	60	17.4	51.7	48.3	100
40-44	48	13.9	37.5	62.5	100
45-49	45	15.9	25.5	74.5	100
50-54	46	13.4	32.6	67.4	100
55-59	28	8.1	25.0	75.0	100
60 ปีขึ้นไป	28	8.1	10.7*	89.3	100
รวม	345	100	37.9 131	62.1 214	100

หมายเหตุ

* จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย.

2. การศึกษา คนทั่วไปมักเข้าใจว่า ชาวชนบทไทยมีการศึกษาต่ำ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความข้อนี้ค่อนข้างถูกต้องเมื่อพิจารณาจากหมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง เพราะปรากฏว่า (ตารางที่ 3) หัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72) ปริญญาการศึกษาเพียงจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และมีผู้ที่ไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ จำนวนร้อยละ 12 ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีเพียงส่วนน้อยคือร้อยละ 6 ของจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด หรือกล่าวอีกในลักษณะหนึ่งคือ มีจำนวนไม่ถึง 1 ใน 10 ของหัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และในระดับการศึกษาประเภทที่ได้รับการฝึกอาชีพกับระดับการศึกษาที่จบจากวัด มีจำนวนหัวหน้าครัวเรือนระดับนี้เพียงร้อยละ 5 เท่านั้นของตัวอย่างทั้งหมด.

เมื่อได้พิจารณาต่อไประหว่างหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม คือ หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ กับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว พบว่าในระดับการศึกษาที่สูงกว่า

* สำหรับระดับการศึกษาที่จบจากวัด ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาจากวัดจะมีการฝึกอาชีพ แต่ที่รวมอยู่ในชั้นเดียวกับการศึกษาประเภทที่ได้รับการฝึกอาชีพ เพราะจำนวนตัวอย่างที่ศึกษา ถ้าแยกทั้ง 2 ระดับออกจากกัน จะทำให้ได้ตัวอย่างในแต่ละชั้นน้อย ประกอบกับการพิจารณาระดับการศึกษา เพื่อต้องการทราบลักษณะการศึกษาของตัวอย่างที่ศึกษา.

ประณมปีที่ 4 (รวมระดับการศึกษาที่จบจากวัด และผู้ที่ได้รับการฝึกอาชีพ) หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ มีจำนวนร้อยละ 16 แต่ในหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนร้อยละ 8 และในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว มีผู้ที่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้มีจำนวนสูงกว่ากลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ และยังคงพบต่อไป คือหมู่บ้านนอกเขตชลประทานมีผู้ที่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ มีจำนวนสูงกว่าผู้อยู่ในเขตชลประทาน ซึ่งสอดคล้องกับการสังเกตที่พบเห็นคือ หมู่บ้านในเขตชลประทานมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่า เพราะความใกล้ตัวเมืองและการคมนาคมที่สะดวกกว่า แต่โดยส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนทั้ง 2 กลุ่มมีการศึกษาจบประณมปีที่ 4

การพิจารณาเปรียบเทียบ ระดับการศึกษาแต่ละระดับ ของหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม พบว่าในระดับการศึกษาชั้นต่ำสุด คืออ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ หัวหน้าครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนสูงและสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบ 2 อาชีพ แต่ในระดับการศึกษาในหมู่บ้านที่อยู่ในชั้นสูง คือการศึกษาที่ได้รับการฝึกอาชีพและการศึกษาจากวัด ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ มีจำนวนสูงกว่าผู้ที่ทำเกษตรกรรมอย่างเดียว (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 3. จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามการมีอาชีพกับสถานที่ตั้งของครัวเรือนและระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่เกษตรกรรม			หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว			รวมหัวหน้าครัวเรือน 2 กวม
	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	
อ่านและเขียนไม่ได้อ่านและเขียนได้แต่ไม่จบ ป. 4	2.8*	9.8	6.1	12.4	19.2	16.4	12.5
จบการศึกษา ป. 4	88.7	60.7	75.6	71.9	68.8	70.1	72.2
มีการศึกษาสูงกว่า ป. 4 แต่ไม่เกิน ม.ศ. 5	5.7*	11.5	8.4	4.5*	5.6	5.1	6.4
จบการศึกษาจากวัดหรือได้รับการฝึกอาชีพ	2.8*	13.1	7.6	3.3*	2.4*	2.8	4.6
รวม	100	100	100	100	100	100	100
จำนวน (N)	70	61	131	89	125	214	345

หมายเหตุ

* จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

ตารางที่ 4 จำนวนร้อยละ ของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระดับการศึกษา และ การมีอาชีพ

ระดับการศึกษา	จำนวน	รวม	ร้อยละ		รวมหัวหน้า ครัวเรือน 2 กลุ่ม
			หัวหน้าครัวเรือนที่ ประกอบอาชีพทั้ง เกษตรและไม่ใช่ เกษตร	หัวหน้าครัวเรือนที่ ประกอบอาชีพเกษตร กรรมอย่างเดียว	
อ่านและเขียน ไม่ได้อ	43	12.5	18.6	81.4	100
อ่านและเขียน ได้อแต่ไม่จบ ป.4	15	4.3	20.0 *	80.0	100
จบการศึกษา ป.4	249	72.2	39.8	60.2	100
มีการศึกษาสูง กว่า ป.4 แต่ไม่ เกิน ม.ศ. 5	22	6.4	50.0	50.0	100
จบการศึกษาจาก วัดหรือใ้อรับการ ฝึกอาชีพ	16	4.6	62.5	37.5	100
รวม	345	100	37.9 131	62.1 214	100 345

หมายเหตุ

* จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

3. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (พิจารณาตารางที่ 5 ประกอบ) จากผลของการพิจารณาคำนวณสมาชิกในครัวเรือนพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยของตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมดคือ 6.5 คน และร้อยละ 60 เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกมากกว่า 5 คน และร้อยละ 10 เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกน้อยกว่า 4 คน พิจารณาจากความแตกต่างระหว่างหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม พบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรม กล่าวคือหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนร้อยละ 66 ที่มีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 5 คน แต่สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ ปรากฏว่ามีจำนวนร้อยละ 50 ที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 5 คน ความแตกต่างเล็กน้อยนี้มีในระดัมนับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่น้อยกว่า 4 คน ด้วยคือหัวหน้าครัวเรือนที่มี 2 อาชีพ ปรากฏว่าร้อยละ 12 มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 4 คน ซึ่งแม้จะมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนอีกประเภทหนึ่ง (ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 8) ก็เป็นความแตกต่างที่เล็กน้อย และพบความแตกต่างของผู้ที่อยู่ในและนอกเขตชลประทาน คือ ผู้ที่อยู่นอกเขตชลประทานมีจำนวนสมาชิก 8 - 9 คน มากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตชลประทาน ซึ่งลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวนมาก จะปรากฏว่าทำเกษตรกรรมอย่างเดียวในหมู่บ้านนอกเขตชลประทานมากกว่าผู้มีอาชีพ 2 อาชีพ ซึ่งรายละเอียดจะได้พิจารณาในปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม (ตารางที่ 6) ระหว่างหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ กับหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว ปรากฏว่าขนาดจำนวนสมาชิกในครอบครัวทุกระดับ ตั้งแต่จำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยถึงมาก จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว มีจำนวนสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ ในทุกระดับของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งผล 2 กรณีที่ยกมาเปรียบเทียบระหว่างหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม ปรากฏว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กันน้อยกับประเภทอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน.

ตารางที่ 5. จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามการมีอาชีพและสถานที่ตั้งของครัวเรือนและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิก	หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่เกษตรกรรม			หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว			รวม
	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	เขตชลประทาน	เขตไม่มีชลประทาน	รวม	
	น้อยมาก (2-3 คน)	11.4	13.1	12.2	8.9	8.0	
น้อย (4-5 คน)	38.6	37.7	38.2	23.6	27.2	25.7	30.4
ปานกลาง (6-7 คน)	31.4	24.6	28.2	25.8	32.0	29.4	28.9
มาก (8-9 คน)	10.0	21.3	15.3	16.9	23.2	20.6	18.6
สูงกว่า 10 คน	8.6	3.3*	6.1	24.7	9.6	15.9	12.2
รวม	100	100	100	100	100	100	100
จำนวน(N)	70	61	131	89	125	214	345
\bar{x}			4.7			5.1	6.45

หมายเหตุ * จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

ตารางที่ 6

จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนกับการมีอาชีพ

จำนวนสมาชิก	จำนวน	รวม	ร้อยละ		รวมหัวหน้าครัวเรือน 2 ประเภท
			หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช่เกษตรกรรม	หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว	
น้อยมาก (2-3 คน)	34	9.8	47.1	52.9	100
น้อย (4-5 คน)	105	30.4	47.6	52.4	100
ปานกลาง (6-7 คน)	100	28.9	37.0	63.0	100
มาก (8-9 คน)	64	18.5	31.3	68.7	100
สูงกว่า 10 คน	42	12.2	19.1	80.9	100
รวม	345	100	37.9	62.1	100
			131	214	345

4. การถือครองที่ดิน ในการพิจารณาการถือครองที่ดินของหัวหน้าครัวเรือนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการถือครองที่ดินซึ่งหมายถึง ที่ดินที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเจ้าของโดยมีกรรมสิทธิ์ หรือที่ดินที่ไ้รับมาแต่ยังไม่โอนกรรมสิทธิ์ เช่น กรณีของการไ้มรดกที่ดินทำการเพาะปลูกแต่ยังไม่มีการโอนตามกฎหมาย จากการพิจารณาข้อมูล (ตารางที่ 7) พบว่า ขนาดที่ดินที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเจ้าของโดยเฉลี่ยมีขนาด 25 ไร่ และปรากฏว่าจำนวนร้อยละ 31 เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาด 15-29 ไร่ และขนาดที่ดิน 6-14 ไร่ เป็นขนาดที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเจ้าของอันดับรองลงมาคือมีจำนวนร้อยละ 27

ผลจากการพิจารณาระหว่าง หัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม พบความแตกต่างคือหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพเป็นเจ้าของที่ดินขนาด 6-14 ไร่ มีจำนวนสูงกว่าเป็นเจ้าของที่ดินขนาดอื่น ๆ คือมีจำนวนร้อยละ 31 และหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินมีจำนวนร้อยละ 17 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดสูงกว่า 59 ไร่นั้น มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเจ้าของจำนวนร้อยละ 4 แต่ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินสูงกว่า 59 ไร่ มีจำนวนร้อยละ 9 และหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นเจ้าของมีจำนวนร้อยละ 7 สำหรับขนาดที่ดินที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเจ้าของมากกว่าขนาดที่ดินอื่น ๆ คือขนาด 15 - 29 ไร่ มีจำนวนร้อยละ 35

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดิน (ตารางที่ 8) ปรากฏว่า ในขนาดที่ดิน 0 ไร่ (ไม่มีที่ดิน) นั้น หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ มีจำนวนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว คือมีจำนวนร้อยละ 61 ขณะที่หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนร้อยละ 39 แต่สำหรับขนาดที่ดินอื่น ๆ ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียวมีจำนวนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ อย่างไรก็ตามแสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ จะเป็นเจ้าของที่ดินขนาดที่ดินน้อย และจะเป็นเจ้าของ จำนวนน้อยในขนาดที่ดินที่มีขนาดใหญ่ขึ้น แต่ในหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว จะมีลักษณะเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก และมากกว่าที่จะเป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก.

ตารางที่ 7. จำนวนรอยละของหัวหน้คร้วเรือนจำแนกตามการมีอาชีพและขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดิน	หัวหน้คร้วเรือนที่มีอาชีพ ทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช เกษตรกรรม	หัวหน้คร้วเรือนที่มีอาชีพ เกษตรกรรมอย่างเดียว	รวมหัวหน้คร้วเรือน 2 กลุ่ม
0 ไร่	16.8	6.5	10.4
1-5	6.8	4.7	5.5
6-14	30.5	24.3	26.6
15-29	24.4	35.1	30.9
30-44	12.9	15.4	14.5
45-59	4.7 *	4.6	4.6
60-139	3.2	8.8	6.6
140 ไร่ ขึ้นไป.	0.7 *	0.5	0.5 *
รวม จำนวน (N)	100 131	100 214	100 345
\bar{x}	20.8	27.7	24.6

หมายเหตุ

* จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

ตารางที่ 8. จำนวนรอยละของหัวหนาคิ้ว เรือนจำแนกตามขนาดที่คืนถือครองกับการมีอาชีพ

ขนาดที่คืน	จำนวน	รวม	รอยละ		รวมหัวหนาคิ้ว เรือน 2 กลุ่ม
			หัวหนาคิ้วเรือนที่ มีอาชีพทั้งเกษตร กรรมและไม่ใช่ เกษตรกรรม	หัวหนาคิ้วเรือน ที่มีอาชีพเกษตร กรรมอย่างเดียว	
0 ไร่	36	10.4	61.1	38.9	100
1-5 ไร่	19	5.5	47.4	52.6	100
6-14	92	26.7	43.5	56.5	100
15-29	107	30.9	29.9	70.1	100
30-44	50	14.6	34.0	66.0	100
45-59	16	4.6	37.5	62.5	100
60-139	23	6.7	17.4*	82.6	100
140 ไร่ ขึ้นไป	2	0.6	50*	50*	100
รวม	345	100	37.9 131	62.1 214	100 345

หมายเหตุ * จำนวนตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

5. สถานการณ์สมรสของหัวหน้าครัวเรือน (พิจารณาตารางที่ 9) การศึกษาเรื่องสถานะภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นชาย คือมีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชาย 91 เปอร์เซ็นต์ และหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว และยังคงอาศัยอยู่รวมกัน มีจำนวนร้อยละ 86

และถ้าพิจารณาในระหว่างหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรม กับกลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว พบว่าโดยส่วนใหญ่ หัวหน้าครัวเรือนยังคงอาศัยอยู่กับคู่แต่งงาน สำหรับกรณีของหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ซึ่งมีสาเหตุจากการหย่าร้าง เป็นหมายหรือแยกทางกับคู่สมรส ปรากฏว่าในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ 2 อาชีพ มีจำนวนร้อยละ 6 แต่ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรมอย่างเดียว มีจำนวนร้อยละ 17 อนึ่งมีความแตกต่างที่พบว่า หัวหน้าครัวเรือนเป็นหมายและหย่าอยู่หมุ่บ้านนอกเขตชลประทาน มากกว่าหมุ่บ้านในเขตชลประทาน จากข้อความเกี่ยวกับสถานะภาพของหัวหน้าครัวเรือนพบว่าการพิจารณาสถานะภาพกับการมีอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน 2 กลุ่ม มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังที่กล่าวมา.

ตารางที่ 9

จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามการมีอาชีพและสถาน
ที่ตั้งของครัวเรือนและสถานะภาพสมรส

สถานะภาพ	หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพ ทั้งเกษตรกรและไม่ใช่ เกษตรกร			หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพ เกษตรกรอย่างเดียว			รวมหัวหน้าครัว เรือนทั้ง 2 กลุ่ม
	เขตชล ประทาน	เขตไม่มี การชล- ประทาน	รวม	เขตชล ประทาน	เขตไม่มี การชล- ประทาน	รวม	
โสด	2.8 *	-	1.5 *	1.1 *	-	0.4 *	0.9 *
แต่งงานแล้ว ยังอยู่ด้วยกัน	94.3	90.2	92.3	89.9	76.8	82.3	86.1
หม้ายและหย่า	2.8 *	9.8	6.1	8.9	23.2	17.3	13.0
รวม	100	100	100	100	100	100	100
จำนวน (N)	70	61	131	89	125	214	345

หมายเหตุ * ตัวอย่างมีจำนวนต่ำกว่า 5 ราย